

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş: 26.12.2017 ✓Accepted/Kabul: 16.01.2018

DOI: 10.30794/pausbed.424376

Araştırma Makalesi/ Research Article

ÇAĞDAŞLAŞMA SÜRECİNDE TÜRK KADINI ve AMERİKAN BASINI (1923-1938)

Sezen KARABULUT*

Özet

Bu çalışmanın konusu, Türk çağdaşlaşma tarihinde özel bir yeri olan Atatürk döneminde, Türk kadınına yönelik gelişmelerin Amerikan basınında ne şekilde yer bulduğunu incelemektir. Amerika Birleşik Devletleri (ABD), gelişkin basın örgütüne ve dünya genelinde hızla artan bir etkiye sahip olması nedeniyle Türkiye'deki çağdaşlaşma hareketine ilgi duymuş ve gelişmeleri okuyucuyla buluşturabilmiştir. Böylece gerçekleşen çalışma için ortaya önemli veriler çıkmıştır. Buradan yola çıkarak amaçlanan, Türk çağdaşlaşmasının dünyadaki önemli ülkelerden bir tanesi olan ABD tarafından nasıl izlendiği tespit edebilmek ve bu hareketin dünyadaki karşılığının nasıl olduğunu -ABD özelinde bir kesit sunarak- okuyucuyla paylaşabilmektir.

Çalışmanın temel kaynaklarını ABD'de ulusal düzeyde yayın yapan ve günümüzde de tanınırlığı yüksek süreli yayınlar oluşturacaktır. Bunun yanı sıra konuyla ilgili olan basılı diğer kaynaklardan da yararlanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Türk kadın hakları, Amerikan Basını, Feminizm Kongresi, Kadınlar Birliği Kongresi, Atatürk dönemi.*

TURKISH WOMEN IN THE PROCESS OF MODERNIZATION AND THE US PRESS (1923-1938)

Abstract

This study examines how certain developments concerning Turkish women have taken place in the US press at the time of Atatürk, a period of special importance in the history of Turkish modernization. United States of America had a developed media organization and a rapidly growing impact worldwide at the time, thus was interested in the modernization efforts in Turkey and capable of informing American reading public about the related developments. In this way, some substantial information from the US press has been shown up.

I have obtained some substantial information from the US press along these lines. Starting from this point of view, the aim of this study is to trace the American perception of Turkish modernization and to give an idea to the reader about the wider meaning of Turkish modernization efforts across the world.

The main sources of this study are renown contemporary American national periodicals that are well-known also today in addition to any other related publications.

Key Words: *Women's Rights in Turkey, The US Press, Congress on Feminism, Congress of Women's Union, Atatürk's Era.*

* Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, Fen edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, DENİZLİ.
e-posta:skarabulut@pau.edu.tr

GİRİŞ

19. yüzyılda Türkiye’de görülen modernleşme süreci Cumhuriyet döneminde ivme kazanmış, siyasi, ekonomik, toplumsal ve daha birçok alanda köklü değişimler yaşanmıştır. Bu değişim süreci, Türk basınında olduğu kadar, Amerikan basınında da geniş yer bulmuştur. Belirtmek gerekir ki Türk modernleşmesinin izlenebileceği en bariz alanlardan bir tanesi kadın hakları konusundaki gelişmelerdir. Bununla birlikte sosyo-kültürel tabana yansıyan başka bazı değişimler de Türkiye’nin modernleşen yüzünün göstergeleri olmuş ve Amerikan basını tarafından dikkatle izlenmiştir. Örneğin; 1925 yılında “*Türkler Fesi Çıkartıyor*¹” başlığı ile şapka devrimine yer verilmiştir. Bu durum Türkiye’de batı fikirlerinin benimsenmesi ve sosyal hayatın hızla dönüşmesi olarak değerlendirilmiştir. Aynı konu ile ilgili bir başka haber “*Mustafa’nın Ülkesinde Modern Elbisenin Zaferi*²” olarak yer almış ve burada Mustafa Kemal’in rolü ve başarısına yer verilmiştir.

1933 yılında Üniversite Reformu’nun yapılması Amerikan basınında “*Türkiye’de Rönesans*³” başlığı ile yer bulmuş ve bu gelişme Türkiye’de entelektüel yaşamı desteklemek ve geliştirmek için büyük bir adım olarak değerlendirilmiştir. Yine aynı yıl “*Yeni Türkiye için Yeni Beyinler*⁴” başlığı ile üniversite reformunun Türkiye için doğuracağı olumlu sonuçlara yer verilmiştir. Cumhuriyet’in onuncu yılı kutlamaları da Amerikan basınında geniş yer bulmuştur. “*Türkiye Rejiminin Onuncu Yılı Kutluyor*⁵” başlığı ile yer alan haberde Türkiye’de yaşanan değişim ve dönüşümün diğer Müslüman ülkeler için de örnek olacağına vurgu yapılmıştır.

Türkiye’de yaşanan gelişmelerin Amerikan basını üzerinden incelenme gerekçesine gelince; Türkiye, Osmanlı Devleti döneminde başlayan ancak Cumhuriyet ile birlikte hızlanan çağdaşlaşma sürecini “Batılılaşma” kavramı ile bir tutmuştur. Çağdaşlaşma/Batılılaşma sürecinin, bizzat Batı dünyasında (özelde de Amerika Birleşik Devletleri’nde) ne şekilde karşılık bulduğuna yönelik bir değerlendirmenin anlamlı olduğu düşünülmektedir.

Ayrıca tarihte demokrasinin en önemli temsilcilerinden biri olarak kabul edilen ABD, feminizm hareketinin de ilk temsilcilerinden olmuştur. Kadınların erkekler ile eşit haklara sahip olmaları yönünde ilk çalışmalar ABD’de birçok ülkeye göre daha erken tarihlerde başlamıştır. İlk kez New Jersey eyaletinde 1776 yılında kadınların oy kullanmasına yönelik bir karar alınmış ancak uygulanmamıştır. Amerikan kadınının siyasi hak talebi yıllar boyunca devam etmiştir. 1893 yılında Colorado, oy kullanma hakkını tanıyan ilk eyalet olmuştur. Bu gelişmeyi Washington (1910) ve diğer eyaletler izlemiştir. Son olarak 26 Ağustos 1920’de yapılan anayasa değişikliği ile oy hakkının cinsiyete dayalı olarak ayırt edilemeyeceği kararının alınması ile kadınlar tüm eyaletlerde siyasi haklarını elde etme sürecini tamamlamıştır⁶. Böylece ABD, dünyada kadına siyasi hak tanıyan ilk ülkelerden biri olmuştur. ABD, kadın haklarının gelişimi sürecinde başka bazı ilklere de sahiptir. Dünya Feminizm Kongresi (1848) ile Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi ilk kez ABD de toplanmıştır (1902)⁷. Bu nedenledir ki İstanbul’da yapılan Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi Amerikan basınında gün gün izlenmiş ve aynı zamanda Amerika’dan Türk kadınına tebrik mesajları gönderilmiştir. Tüm bunların sonucunda bu çalışmaya malzeme oluşturacak birçok veri de ortaya çıkmıştır.

1) KADININ STATÜSÜNÜ EŞİTLEME ÇABALARI: HUKUKSAL GELİŞMELER

Türk kadınının toplumsal statüsü tarihsel süreç boyunca değişiklik göstermiştir. Dönemin koşullarına göre değerlendirildiğinde İslamiyet’ten önce Türk kadını özgür ve erkek ile eşit koşullarda yaşamıştır. Ancak İslamiyet’in kabulünden sonra bu statüsünü kaybetmiş, uzun yüzyıllar boyunca aynı şekilde devam eden sosyal yapı, modernleşme ile birlikte Türk kadınının hak arayışı sonucunu doğurmuştur. Bu süreçte kadın cemiyetleri kurulmuş, kızlar için okullar açılmış ancak kadın-erkek eşitliği istenilen düzeye gelememiştir. Türk kadınının toplumsal statüsünün köklü biçimde değişmesi ve kanunlar önünde erkek ile eşit birer vatandaş haline gelmeleri Cumhuriyet yönetimi ile birlikte sağlanabilmektedir.

Kadınların hukuk önünde erkekler ile eşit haklara sahip olması ve bireysel özgürlüğünü kazanması yolunda atılan en önemli adımlar Atatürk döneminde yaşanmıştır. 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile kadınlara, erkekler ile eşit eğitim hakkı tanınmıştır. Bu kanunla birlikte medreseler kapatılarak tüm eğitim kurumları Milli

1 “Turk Doffs Fez”, *The New York Times*, 26 Temmuz 1925, s. 10

2 “Victory of Modern Dress in Mustafa’s Country”, *The New York Times*, 18 Ekim 1925, s. 8.

3 “Renasce in Turkey”, *The New York Times*, 5 Kasım 1933, s. 4.

4 “New Brains for The New Turkey”, *The Washington Post*, 30 Temmuz 1933, s. 7.

5 *The Christian Science Monitor*, *The New York Times* ve *The Washington Post*, 30 Ekim 1933.

6 Serdar Örnek, “ABD’de Kadın Haklarının Gelişimi”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2015, 29, s. 105-129.

7 Zafer Toprak, “Türkiye’de Siyaset ve Kadın: Kadınlar Halk Fırkası’ndan Arşivusal Kadınlar Birliği Kongresine (1923-1935)”, *Kadın Araştırmaları Dergisi*, Sayı 2 (1994), s. 5-12.

Eğitim Bakanlığı'na bağlanmış ve böylece okullarda kız ve erkek öğrenciler birlikte eğitim görmeye başlamıştır. Bunun sonucunda da kadının eğitim hayatının içinde aktif olarak yer alması sağlanmıştır.

Kadına yönelik eşitlikçi yaklaşımda en büyük atılım 4 Nisan 1926 da kabul edilen ve 4 Ekim'de yürürlüğe giren Medeni Kanun'un kabulüdür. Buna göre birden çok kadını evlilik yasaklanmış, boşanma ve miras konularında kadın-erkek eşitliği sağlanmış, kadınlara istediği mesleği seçme özgürlüğü tanınmıştır⁸. Böylece Türk kadınının uzun süredir ikinci sınıf birey olarak tanımlanmasına neden olan statü sona ermiş ve toplumsal hayattaki etkinliğinin artması sağlanmıştır.

Amerikan basını Türkiye'de yaşanan bu yöndeki gelişmeleri daima yakından takip etmiştir. Henüz Medeni Kanun hazırlık sürecindeyken kanunun kazanımları, "Türkiye Yeni Kanun Benimsiyor"⁹ başlıklı yazıda değerlendirilmiştir. Yeni kanunun en önemli kısmının cinsiyet eşitliği temeline dayandığı belirtilerek, Türk kadınına doğru pozisyonun verilmesiyle Türk toplumuna canlılık ve tutarlılık kazandırılacağı vurgulanmıştır.

Medeni Kanun'un kabulü sadece kadınların hukuksal eşitlik elde etmesi değil aynı zamanda Türkiye'nin Batı'ya yaklaşması olarak da değerlendirilmiştir. Bu durum; "...Açık ki İsviçre Medeni Kanununun kabulü ile Türkler iki İslami kuruluştan uzaklaştı; kölelik¹⁰ ve çok eşlilik¹¹". şeklinde yer almıştır. Aynı konuya yönelik bir başka yaklaşım ise, "...Türkiye Batıya yaklaşan değişikliklerden birini daha yaptı. Hükümet İsviçre Medeni Kanununu kabul etti. Bu, çok eşliliğin kaldırıldığı ve boşanmanın daha da zorlaştığı anlamına geliyor..."¹² şeklinde belirtilmiştir.

Amerikan basınında ilgi uyandıran bir başka gelişme ise eğitim alanındaki yenilikler olmuştur. Türk kadınının eğitim hayatına dâhil edilmesi "Türk Kadını Okulda"¹³ başlığı ile okuyucuya duyurulmuş; sosyal hayatta ve eğitim hayatının içinde aktif olarak rol alabilmesi için hükümetin özel bir çaba sarf ettiğine vurgu yapılmıştır. Şunu belirtmek gerekir ki Atatürk döneminde merkezleştirilen eğitim sistemi ile kızların eğitim hayatında ki yeri aşamalı olarak gelişme göstermiştir. Özellikle Medeni Kanunun kabulünden sonra Harp Okulları hariç diğer tüm eğitim kurumlarının kapıları kız öğrencilere açılmıştır. Bu durumun doğal bir sonucu; kadının ekonomik hayattaki yerinin değişmesidir. Eğitim seviyelerinin yükselmesine bağlı olarak kadınlar çeşitli meslek dallarında faaliyet göstermeye başlamıştır. Cumhuriyet öncesinde annelik ve ev hanımlığı misyonu ile tanınan Türk kadınının hâkimliğe yükselişi uluslararası alanda büyük bir sürpriz olarak değerlendirilmiş, hâkimlik başvurusu yapan Nezahat ve Beyhan Hanımların isimlerinden övgüyle söz edilmiştir¹⁴. Türk kadınının hâkimlik görevine gelmesi ve adli sistemin içinde aktif olarak yer alması Amerika'da merak uyandırmış olmalı ki 1933 yılında Amerikalı bir kadın gazeteci İstanbul'a gelerek 25 Türk hâkimle röportaj yapmıştır. Buradaki gözlemleri sonucunda Türk kadın hâkimlerin uzun saatler çalışmak için gönüllü olduklarını, Türk kadınının kanunlarla korunması için daha fazla çalıştıklarını, hâkimlikte iddialı olduklarını ve hatta Amerika'ya giderek hukuk sistemi üzerinde çalıştıklarını yazıya dökmüştür¹⁵.

Tüm bu gelişmelerin sonucunda, Cumhuriyetin daha ilk yılları yaşanırken kadınların eğitim ve iş hayatında erkekler ile eşitliği konusu, Harp Okulları ve askerlik mesleği dışında sağlanmıştır. Ancak ilerleyen yıllarda özgür olan Türk kadını askerlik mesleğine de talip olmuştur. Kadınların bu yönde bir talepte bulunmasında Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in cesaretlendirici rolü büyük önem taşır. Kadınların askerlik mesleğine talip olmaları yönündeki öneri, Mustafa Kemal tarafından Ankara'da bir okul ziyareti sırasında dile getirilmiştir. Bunun ardından İstanbul'da eğitim gören kız öğrenciler; Türk kadınının zorunlu hizmete karşı sorumluluk sahibi olması gerektiği önerisinde bulunmuştur. Bu durum Amerikan basınına "Türk Kadınının Şaşırtıcı Önerisi" şeklinde yansımış ve bu görevin zorlayıcı olup olmayacağı sorusuna karşılık Türk kadın doktorların şu cevabına yer verilmiştir: "Türk kadınları zorlu yaşam koşullarında hayatta kalabildi. Yunanistan'a karşı bağımsızlık savaşında kadınların katkısı büyük oldu... Kadınlar çoktan askeri hastanelerde, ambulanslarda ve askeri fabrikalarda çalışıyor..."¹⁶. Görüldüğü üzere, Cumhuriyet dönemi Türk kadını, kendisini erkeklerle eşit seviyeye getirecek her fırsatı değerlendirmek için girişimlerde bulunmuştur.

8 Nermin Abadan Unat, "Toplumsal Değişme ve Türk Kadını", *Türk Toplumunda Kadın*, Der. Nermin Abadan Unat, Ekin Yay., İstanbul, 1982, s. 15.

9 "Turkey Adopts New Code", *The New York Times*, 19 Şubat 1926, s. 14.

10 Kadının sosyal hayatın içerisinde erkek kadar yer bulamaması genel anlamda kölelik olarak değerlendirilmiştir. Bu ve benzeri birçok yazıya ve bakış açısına çalışma içerisinde yer verilmiştir.

11 Albert Howel Lybyer, "Türkiye ve Yakın Doğu", *Current History*, 1 Mart 1926, s. 922.

12 Steward Beach, "Dünya'da Neler Oluyor", *The Independent*, 6 Şubat 1926, s. 168.

13 "Turkish Women at School", *The Christian Science Monitor*, 30 Aralık 1926, s. 8.

14 "Two Turkish Women Appointed Judges", *The Christian Science Monitor*, 30 Nisan 1930, s. 1.

15 "New Women Judges in Turkey Help to Bring About Reforms", *The New York Times*, 3 Eylül 1933, s. 4.

16 "Army Duty Urged By Turkish Women", *The New York Times*, 3 Aralık 1933, s. 3.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk kadınının eğitim seviyesinin yükselmesine bağlı olarak iş hayatındaki etkileri de artmıştır. 1933 yılında Adile Hanım (Ayda) Ankara'da Dışişleri Bakanlığında göreve atanarak ilk Türk kadın diplomat unvanını kazanmıştır¹⁷. Bu gelişmenin dışında iki Türk kadını, Almanya ve Fransa'da kimya doktorasına başvurmuş, biyolog Fazilet Hanım da Amerika'da Mount Holyoke College'dan master derecesi alarak Türkiye'de profesörlüğe aday olmuşlardır¹⁸. Bu noktada dikkat çekici husus, Türk kadın haklarıyla ilgili bireysel gelişmelerin dahi Amerikan basınında yer buluyor oluşudur.

Türk kadının iş hayatında artan aktif rollerinin yanı sıra sporun çeşitli alanlarında da yer almaya başlamışlardır. Cumhuriyetin onuncu yılı kutlamaları kapsamında 1933 yılında "Kadın Eskrim" müsabakaları düzenlenmiş ve bu etkinlik ile ilgili görsellere, kutlamaların tanıtım afişlerinde yer verilmiştir. Bu durum Amerikan basınında Türkiye'deki dönüşümün çarpıcı bir simgesi olarak yorumlanmıştır¹⁹. Çünkü gazeteye göre, bu zamana kadar kadınlar fiziki görüntülerini bir örtünün altında gizlemek zorunda kalmış ve bu nedenle de sosyal hayatın içinde aktif olarak rol alamamışlardır. Aynı dönemde Batılı kadınlar ise, örtünme zorunluluğu olmadan iş ve eğitim hayatında erkeklerle yan yana ve özgürce olabilmişlerdir. Bu nedenle Türk kadınının durumu kölelik olarak değerlendirilmiştir. Türk kadınının Cumhuriyetle birlikte spor kıyafetler ile sahalarda yer alması modern, özgür bireyin simgesi olmuştur²⁰.

Nitekim kıyafet bahsinde üzerinde durulan bir başka nesne ise peçe olmuştur. Cumhuriyetle birlikte kadının peçe kullanma zorunluluğunun ortadan kalkması kamusal yaşamda daha fazla yer almasını sağlamıştır. Bu durum kadının özgürleşmesinin önemli adımlarından biri olarak kabul görmüştür. Türk kadınının yaşadığı bu gelişme Amerikan basınına "Harem, peçe artık Türk Kadınlarının Değil"²¹ ve "Türkiye'de Geleneksel Peçenin Giyilmesi Zorunlu Değil"²² türünden başlıklarla yansımıştır. Bahsi geçen yazılarda kadınların kıyafet özgürlüğüne sahip olmasının, onları kamusal alanda da özgürleştirdiğine vurgu yapılarak, kadınların artık ofiste, alışverişte, restoranda ve tiyatrodaki erkeklerle özgürce kaynaştıklarına yer verilmiştir.

Kadının kıyafet konusundaki özgürlüğü arttıkça bu durum bir takım sembollere de yansımaya başlamıştır. Cumhuriyetin hemen her alana sirayet eden modernleşme hareketi resim ve heykel alanındaki gelişmeleri de hızlandırmış ve Türk kadın sembolleri artık modern bir şekilde tasvir edilmeye başlanmıştır. Bu durum Amerikan basınına dikkatini çeken unsurlardan bir başkasını oluşturmuştur. Türk kadınının kıyafet özgürlüğüne kavuşması, Türk modernleşmesinin simgelerinden biri olarak görülmüş ve Ankara'da yer alan "Ulus Zafer Anıtı" *The New York Times* gazetesinde geniş bir haber konusu olmuştur. Bu anıt, 1927 yılında Avusturyalı heykeltıraş Heinrich Krippel tarafından yapılmıştır. Anıtta askeri üniformasıyla Atatürk at sırtında betimlenmiştir. Kaidenin oturduğu üçgen yüzeyin üstünde, birbirinden bağımsız hareketlerle betimlenmiş üç figür vardır. Bunlar; üçgen sathın sol köşesindeki askeri kahramanlığı simgeleyen bir Türk onbaşı, sağ köşesinde askerlerine hücum emri veren bir çavuş ve kaidenin arka hizasında sırtında mermi taşıyan bir kadın figürüdür²³. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra ülkenin çeşitli yerlerinde Atatürk heykelleri, Milli Mücadeleyi tasvir eden kaideler ve bu tasvirlerde Milli Mücadele'de aktif rol oynamış Türk kadını figürüne yer verilmiştir. Anıt ve heykeller, tarihsel kimlik taşıyan kişileri gelecek kuşaklara aktarmak için yapılan simge niteliğinde yapılar olmalarının yanı sıra belli bir fikrin, söylemin görsel yolla aktarılmasının da önemli bir aracıdır. Cumhuriyet sonrasında yapılan anıt ve heykellerde kadın figürleri peçesiz, cephede mermi taşıyan ve erkeklerle yan yana tasvir edilmiştir. Böylece hem Türk kadınının Milli Mücadele dönemindeki kahramanlıklarını anlatılmış, hem de yeni Türk kadını imgesi görsel yolla anlatılmak istenmiştir. Ulus Zafer Anıtının kaidesinde yer alan kadın tasviri Amerikan basınında; "Ankara'daki Yeni Heykel Onların Dünya Kadınlarının Arasına Girişini Simgeliyor"²⁴ başlığı ile yer almış ve anıtta ait fotoğrafın altına da "Kadınların Azat Edilişinin Sembolü" açıklaması yazılmıştır. Daha öncede belirtildiği gibi Ulus Zafer Anıtının kaidesinde yer alan peçesiz kadın figürü Türk kadınının özgürlüğünün sembolü olarak yorumlanmış ayrıca Mustafa Kemal Paşa ile birlikte harem ve peçenin kaybolmaya başladığı, bunun ise hiçbir yasa çıkarılmadan gerçekleştiği övgüyle yer

17 "Turkish Women is Diplomat", *The Christian Science Monitor*, 9 Ocak 1933, s. 1.

18 "Women in Turkey Given High Posts", *The Washington Post*, 11 Eylül 1933, s. 8.

19 "Women's Fencing Match Headlines Turk Festivities", *Chicago Daily Tribune*, 31 Ekim 1933.

20 Kadın sporcular açısından en aktif yıl 1936'dır. Bu yıl içerisinde Gazi Terbiye Enstitüsü kız öğrenci kabul etmeye başlamış, aynı yıl Berlin'de yapılan olimpiyatlara iki Türk kadın eskrimci katılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. F. Şenol Cantek, B. Yarar, "Erken Cumhuriyet Dönemi Dergi ve Gazetelerinde Spor ve Kadın (1928-1960)", *İletişim ve Kuram Dergisi*, Güz 2009, Sayı: 29, s. 206.

21 "Harem, Veil No Longer Lot Of Turkish Women", *Chicago Daily Tribune*, 4 Haziran 1933, s. 8.

22 "Wearing of Traditional Veil Banned In Turkey", *Chicago Daily Tribune*, 8 Ocak 1933, s. 5.

23 Aysin Tekiner, *Atatürk Heykelleri, Kült, Estetik, Siyaset*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 87-93.

24 "Turkish Women Still Striding Onward, Their Entry Into The Fellowship Of Their Sisters The World Over is Symbolized by a New Statue at Angora" *The New York Times*, 16 Nisan 1933, s. 8.

bulmuştur. Son yirmi yıldır harem dışına çıkmaya başlayan kadınların ekonomik gücünü aşamalı olarak arttırdığı, İstanbul'da feribotta, kamusal alanlarda, başörtülü veya başörtüsüz olarak erkeklerle yan yana yer aldıkları belirtilmiştir²⁵.

Bir başka bakış açısıyla da Türk kadınının harem duvarlarının arkasında, sosyal hayattan uzak, erkeğin arkasında yer alan yaşamı Cumhuriyetin ilk on yılında değişmiş ve bu durum feminizmin Türkiye'de zaferi olarak değerlendirilmiştir²⁶. Bu değişimin bir simgesi ve sembolü olarak da, eski harem yer aldığı Topkapı Sarayının artık bir müze olarak kullanıldığı belirtilmiştir²⁷. Belirtmek gerekir ki Topkapı Sarayı 3 Nisan 1924'te müze haline getirilmiştir²⁸.

Türkiye'de bu tür değişimlerin yaşandığı yıllarda Chicago Üniversitesi Dekanı Miss Marion Talbot, Robert Koleji ziyaretlerinde bulunmuş ve İstanbul kızlarının kullandığı; *"Bir ulusun gelişmesinin öncüsü, kadınların gelişmesidir"* sloganını dönüşünde ülkesinin kamuoyuna duyurmuştur²⁹. Türk kızlarının bu sloganı kullanabilmesindeki en büyük pay Mustafa Kemal'e aittir. Çünkü Kurtuluş Savaşı kazanıldıktan hemen sonra Mustafa Kemal, kadının toplumdaki yerinin iyileştirilmesi yönünde çok önemli açıklamalarda bulunmuştur. *"Bizim sosyal toplumumuzun başarısızlığının yegâne sebebi, kadınlarımıza karşı gösterdiğimiz ilgisizlikten ileri gelmektedir... Yaşamak demek faaliyet demektir. Bundan dolayı bir sosyal toplumun bir organı faaliyette bulunurken, diğer bir organı işlemezse o sosyal toplum felçlidir"*³⁰ diyerek, toplumda kadının yeri ve önemine vurgu yapmış ve ayrıca Türk toplumunun gelişebilmesinin bir yolunun da kadınların gelişmesine bağlı olduğuna dikkat çekmiştir.

2) Siyasi Gelişmeler ve Sonuçları: Haremden Parlamento'ya³¹

Eğitim, kılık-kıyafet ve medeni haklar ile kadının Türk toplumundaki yerinde büyük değişim ve dönüşüm sağlandıktan sonra sıra siyasal hakların kazanılmasına gelmiştir. Kadınlar sırasıyla belediye seçimlerinde (3 Nisan 1930), muhtar seçimlerinde (26 Ekim 1933) ve milletvekili seçimlerinde (5 Aralık 1934) aday olma ve seçme hakkına sahip olmuşlardır. Bu gelişmelerin sonucu olarak 1935 genel seçimlerinde kadınlar, TBMM'de 18 sandalye kazanmışlardır³². Bu tarihte kadınların milletvekili olabildiği ülkelerin sayısı çok sınırlı iken Türk kadını bu önemli hakkı birçok Batı ülkesinden önce kazanmıştır.

Türk kadınına seçme ve seçilme hakkının tanınması üzerine Mustafa Kemal Atatürk TBMM'de şunları söylemiştir: *"Bu karar Türk kadınına sosyal ve siyasal hayatta bütün milletlerin üstünde yer vermiştir. Çarşaf içinde, peçe altında ve kafes arkasındaki Türk kadını artık tarihlerde aramak lazım gelecektir. Türk kadını, evdeki medeni konumunu yetki ile işgal etmiş, iş hayatının her aşamasında başarılar göstermiştir. Siyasal hayatta belediye seçimleriyle tecrübe kazanan Türk kadını, bu sefer de milletvekili seçme ve seçilme suretiyle haklarının en büyüğünü elde etmiş bulunuyor. Medeni memleketlerin birçoğunda kadından esirgenen bu hak, bugün Türk kadınının elindedir ve onu yetki ve liyakatle kullanacaktır"*³³.

Mustafa Kemal'in konuşmasında geçen çarşaf, peçe ve kafes kavramlarının Türk kadını için artık geçmişte kaldığı ifadesine Amerikan basınında da sıkça rastlanmaktadır.

TBMM de kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkının verilmesinin görüşüldüğü sıralarda, *The Washington Post* gazetesi bu durumu; *"Türk Kadını Harem Figürü Tanımlamasını Kaybediyor"*³⁴ başlığı ile yer vermiştir. Ayrıca bu durum hem Türkiye'nin modernleşmesi adına radikal bir değişiklik hem de kadının özgürleşmesi yolunda önemli bir adım olarak görülmüştür³⁵.

Meclis uzun süren çalışmalarından sonra, 30 yaşın üstündeki Türk kadınının milletvekili seçme ve seçilme hakkına sahip olduğunu oy çokluğu ile onaylamıştır. Böylece milyonlarca Türk kadını sosyal haklarına ek olarak

25 *The New York Times*, 16 Nisan 1933, S. 8.

26 "Feminist Triumph Now Accepted Fact in Turkey" *Chicago Daily Tribune*, 24 Aralık 1933, s. 5.

27 *The New York Times*, 16 Nisan 1933, s. 8.

28 <http://www.topkapisarayi.gov.tr/tr/tarihçe>, 18.12.2017, 15.55.

29 "Tells Position of Women in Life in Turkey", *Chicago Daily Tribune*, 21 Şubat 1933, s. 15.

30 Emel Doğramacı, *Türkiye'de Kadının Dünü ve Bugünü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1997, s. 155.

31 "From Harem to Parliament", *The Christian Science Monitor*, 21 Ağustos 1935, s. 6.

32 Emel Doğramacı, *Türkiye'de Kadının Dünü ve Bugünü*, s. 139.

33 İhsan Şerif Kaymaz, "Çağdaş Uygarlığın Mihenk Taşı: Türkiye'de Kadınının Toplumsal Konumu", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 46, Güz 2010, s. 333-366.

34 "Turkish Women Lose Famed Harem Figures", *The Washington Post*, 27 Mart 1934, s. 9.

35 "Modern Turkey", *The Washington Post*, 28 Ekim 1933, s. 6.

siyasi haklar da elde etmiştir. Bu durum Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in, kadınları politikada aktifleştirmesi olarak değerlendirilmiştir³⁶.

1934 yılının sonunda siyasal haklarını elde eden Türk kadını, ilk kez 1935 yılı genel seçimlerinde bu hakkını pratiğe dökerek oy kullanmıştır³⁷. Böylece Türkiye'de kadının oy hakkı hareketi başarıya ulaşmış, bu durum yalnız Türkiye'de değil, Müslüman Doğu tarihinde de eşsiz bir olay olarak değerlendirilmiştir³⁸.

3) Türkiye Önemli Bir Etkinliğe Ev Sahipliği Yapıyor: Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi

18-24 Nisan 1935 tarihlerinde 12. Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi İstanbul'da toplanmıştır. Birlik ilk toplantısını 1902 tarihinde Washington'da gerçekleştirmiştir. Bu tarihten beri birliğin gündeminin ilk maddesi kadınların siyasi hak ve özgürlükleri olmuştur. Sırasıyla Berlin (1904), Kopenhag (1906), Amsterdam (1908), Londra (1911), Stockholm (1911), Budapeşte (1913) gibi gelişmiş Batı şehirlerinde toplanan ve bu kongreler aracılığıyla kadınların seçme ve seçilme haklarını savunan Uluslararası Kadınlar Birliği, 1935 yılında toplantı merkezi olarak Türkiye'yi seçmiştir³⁹.

12'ncisi Türkiye'de yapılan Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi, Amerikan basınında büyük ilgi görmüş ve gün be gün takip edilmiştir. *The New York Times* gazetesi; "Türkiye, Kadınlar Birliği Kongresi'ni Ağırılıyor"⁴⁰ başlığı ile konuyu ele almıştır. Uluslararası Kadın Kongresinin İstanbul'da toplanması son 15 yıl boyunca Türk kadın haklarında görülen değişimin doğal sonucu olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca kısa süre öncesine kadar haremde yaşayan Türk kadınının şimdi erkekler ile eşit haklara sahip olduğuna vurgu yapılmıştır. Dikkat çeken bir diğer konu ise; Kongre merkezi olarak Yıldız Sarayı'nın belirlenmiş olmasıdır. Burası II. Abdülhamit Dönemi'nin en önemli siyasi merkezlerinden ve kendisi ile çağrışım yapan bir mekân olmakla birlikte aynı zamanda harem üyesi kadınların da yaşadığı yerdir. Şimdi ise aynı yerde kadınların erkekler ile eşit haklara sahip olmasını amaçlayan uluslararası bir hareket gerçekleşecektir⁴¹.

Kongre, Yıldız Sarayı'nda yaklaşık 30 farklı ülkeden delegenin katılımı ile gerçekleşmiştir. Üstelik Mısır ve Hindistan gibi diğer Müslüman ülkelerden de delegelerin katılımı sağlanmış ve burada kadının çeşitli alanlardaki konumu ile sahip olması gereken politik ve sivil hakları ele alınmıştır. Bu durum Türk kadınının dünyaya açılması yolunda atılmış ilk adım olarak yorumlanmış, ayrıca birkaç yıl öncesine kadar haremde yaşayan Türk kadınının Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal öncülüğünde büyük kazanımlar elde ettiği ve hayatın her alanında önemli değişimler yaşadığına da vurgu yapılmıştır⁴².

Gazetelerde vurgulanan bir başka konu ise, o dönem Avrupa'sındaki bazı ülkelerde kadınlar mesleki anlamda kısıtlanmışken, Doğu'da (Türkiye kastedilmekte) kadın konusunda tatmin edici gelişmeler yaşandığı olmuştur. İlk kez Müslüman bir ülke olan Türkiye'de, uluslararası kadın kongresi yapılmaktadır. Son yıllarda Türk kadınının siyasal alanda elde ettiği haklar, kongreye ev sahipliği yapmasında büyük öneme sahiptir. Türkiye'de gerçekleşen son ulusal seçimlerde 18 kadın milletvekili parlamentoya girmiştir. Bu durum diğer ülkelerde de kadın hareketlerine örnek olacak niteliktedir⁴³. Bu kongre ile birlikte Türk kadınları ilk kez dünyanın diğer kadınları ile bir araya gelmiştir⁴⁴.

Türkiye'de gerçekleşen bu etkinlik, yalnız Amerikan basınının değil politikacı eşlerinin de dikkatini çekmiş olacak ki dönemin Amerikan Başkanı Franklin D. Roosevelt'in eşi Eleanor Roosevelt Türk kadınının gelişimini kutlamak adına kongreye tebrik mesajı göndermiştir⁴⁵.

Uluslararası Kadınlar Birliği Kongresi'nin 12'ncisinin İstanbul'da yapılmasında, Mustafa Kemal öncülüğünde kadının son yıllarda özgürleşmesine yol açan politikalar etkili olmuştur. Bu durum Amerikan basını tarafından da vurgulanmıştır; "...Onun yönetiminde dokuz yılda Türkiye'nin Cumhuriyeti kuruldu, ülkenin kadınları peçeyi attı, oy kullanma hakkı aldı, haremde çıktı, okuma yazma öğrendi. Dünyanın dört bir yanındaki kadını temsil eden bir organizasyon, son dönemde kadının özgürleşmesine yol açan liberal politikaları nedeniyle Mustafa Kemal'e

36 *Chicago Daily Tribune*, 6 Aralık 1934, *Los Angeles Times*, 6 Aralık 1934, *The Washington Post*, 6 Aralık 1934.

37 "Turkish Women to Vote For First Time Friday", *The New York Times*, 4 Şubat 1935, s. 1.

38 "The Turkish Women Votes", *The Christian Science Monitor*, 7 Şubat 1935, s. 16.

39 Zafer Toprak, "Türkiye'de Siyaset ve Kadın: Kadınlar Halk Fırkası'ndan Arşilusal Kadınlar Birliği Kongresine (1923-1935)", s. 5-12.

40 "Turkey Welcomes Women's Congress", *The New York Times*, 14 Nisan 1935, s. 5.

41 *The New York Times*, 14 Nisan 1935, s. 5.

42 "Turk Women Make World Debut Today", *Chicago Daily Tribune*, 18 Nisan 1935, s. 1.

43 "Women of Eastern Lands", *The Christian Science Monitor*, 17 Nisan 1935, s. 12.

44 "Turkish Women Hosts to Heads of World Group", *The Christian Science Monitor*, 18 Nisan 1935, s. 4.

45 "Mrs. Roosevelt Sends Greeting to Turkish Women", *The New York Times*, 23 Nisan 1935, s. 6.

verildi...⁴⁶". Ayrıca kongreye katılan temsilciler de, Türk kadınına verilen hak ve özgürlüklerin bütün dünya kadınları için cesaret verici nitelikte olduğuna vurgu yapmıştır. Nitekim kongre aracılığıyla gerek Türk kadın haklarının gelişimi, gerekse de Türkiye'nin modernleşen yüzünün dünyaya tanıtımı başarıyla gerçekleşmiştir.

Türk Kadınının ilk kez böyle büyük bir organizasyonda dünya kadınları ile bir araya gelmesi Türk kadın hareketi için bir dönüm noktasıdır ve diğer dünya kadınlarına örnek olmasını sağlayarak evrensel bir nitelik kazanmasına yol açmıştır. Ayrıca "haremdede, peçe altında gizlenen" Türk kadını imajının artık sona erdiğini tüm dünyaya duyurma şansı bulmuştur.

SONUÇ

Bir toplumun çağdaşlık çizgisini dünya genelinde takip edebilmenin önemli unsurlarından bir tanesi, kadının toplum hayatında eşitlikçi bir biçimde yer alıp almadığını gözlemlemektir. Türk kadını da çağdaşlaşma süreci içerisinde dünya genelinde gerçekleşen kadın hak ve eşitliği fikirlerinden etkilenmiş ve bilhassa ülkede 20. yüzyılda gerçekleşen köklü modernleşme çabaları, kadına yönelik önemli kazanımlar sağlamıştır. Öyle ki, bilhassa Atatürk döneminde kadınların toplumsal statüsü, Türk çağdaşlaşmasına koşut olarak görülmüş ve hemen her yenilikte kadınların da en önemli özne olarak ön planda tutulmaları sağlanmıştır.

Atatürk döneminde Türk çağdaşlaşması gerçekleşirken kadın hareketinin ekonomi politiği de göz önünde tutulmalıdır. Türkiye'nin bir dizi büyük savaştan yeni çıkan bir ülke olduğu düşünüldüğünde elde kalan az sayıda nüfusu verimli bir şekilde iş hayatına entegre etme çabasının gözetildiği hesap edilebilir. Nitekim Amerikan basınında yer alan haberlerde, Türk kadınının ilk defa çeşitli iş kollarında faaliyet göstermeye başladığından övgüyle söz edilmiştir.

Makale boyunca dünyanın yükselen güçlerinden bir tanesi olan ABD'nin basınında, Türk kadınının kazanımlarının okuyucuya nasıl yansıdığı değerlendirilmiştir. Bu perspektifi okuyucuya sunmak, Türkiye'deki gelişmelerin Batı kamuoyunda nasıl yankılandığını görebilmek açısından önem taşımaktadır. Çünkü özde kadın hakları, genelde de Türk çağdaşlaşması olarak değerlendirilebileceğimiz bu hareket, bizzat 'Batılılaşma' kavramı içerisinde ele alınan bir süreçtir ve dönem içerisinde Batı'da yarattığı tezahürün ne şekilde gerçekleştiğini izlemek, çağdaşlaşma hareketinin başarı çitasını görebilmek adına önem taşır.

Döneme dair Amerikan basınına incelerken, bu yöndeki haberlerin şaşırtıcı derecede fazla olduğu dikkati çekmektedir. ABD'nin o yıllarda görece merkez ülkelerden bir tanesi olduğu düşünüldüğünde başka ülkelerle ilgili gelişmelerin kamuoyu ile paylaşılmasındaki gerekçeler anlaşılabilir. Ancak Türk kadın hakları ile ilgili hemen her gelişmenin basında geniş yer bulması şaşırtıcıdır. Bunun nedenleri arasında mistik Doğu imgesinin değişmeye yüz tutması görülebilir. Nitekim yazılarda sıkça "haremdede, peçe, kafes" gibi kadını maddi varlığa indirgeyen bir takım araçların artık ortadan kalktığı vurgusuna yer verilmiştir. Ancak tüm bunların ötesinde, geri kalmış Doğu imgesinin ilk defa Türkiye ile birlikte değişmeye başlaması ve çağdaş bir toplum modelinin başarıyla yaratılıyor oluşu büyük ilgi çekmiş olmalıdır. Unutmamak gerekir ki Türk kadınına sağlanan hakların gerçekleştiği 20'li ve 30'lu yıllar boyunca dünyada bağımsız Müslüman ülke sayısı çok azdır. Üstelik bu ülkelerin az gelişmiş bir yapı içerisinde olmaları da İslam dünyası adına ayrıca bir olumsuzluktur. Tüm bu nedenlerle, tam bağımsız Türkiye Cumhuriyeti'nin gösterdiği iktisadi gelişimin yanı sıra toplumsal kalkınma hamlelerini de başarıyla gerçekleştirmesi Amerikan basını tarafından ilgiyle izlenmiştir.

46 "Advance of Women in Turkey Has Been Rapid Under Kemal", *The New York Times*, 15 Ocak 1933, s. 6.

KAYNAKÇA

A. GAZETELER

1. Chicago Daily Tribune

“Feminist Triumph Now Accepted Fact in Turkey” **Chicago Daily Tribune**, 24 Aralık 1933.

“Harem, Veil No Longer Lot Of Turkish Women”, **Chicago Daily Tribune**, 4 Haziran 1933.

“Tells Position of Women in Life in Turkey”, **Chicago Daily Tribune**, 21 Şubat 1933.

“Turk Women Make World Debut Today”, **Chicago Daily Tribune**, 18 Nisan 1935.

“Wearing of Traditional Veil Banned İn Turkey”, **Chicago Daily Tribune**, 8 Ocak 1933.

“Women’s Fencing Match Headlines Turk Festivities”, **Chicago Daily Tribune**, 31 Ekim 1933.

2. Los Angeles Times

Los Angeles Times, 6 Aralık 1934.

3. The New York Times

“Advance of Women in Turkey Has Been Rapid Under Kemal”, **The New York Times**, 15 Ocak 1933.

“Army Duty Urged By Turkish Women”, **The New York Times**, 3 Aralık 1933.

“Mrs. Roosevelt Sends Greeting to Turkish Women”, **The New York Times**, 23 Nisan 1935.

“New Women Judges in Turkey Help to Bring About Reforms”, **The New York Times**, 3 Eylül 1933.

“Renascence in Turkey”, **The New York Times**, 5 Kasım 1933.

“Turk Doffs Fez”, **The New York Times**, 26 Temmuz 1925.

“Turkey Adopts New Code”, **The New York Times**, 19 Şubat 1926.

“Turkey Welcomes Women’s Congress”, **The New York Times**, 14 Nisan 1935.

“Turkish Women Still Striding Onward, Their Entry Into The Fellowship Of Their Sisters “The World Over is Symbolized by a New Statue at Angora” **The New York Times**, 16 Nisan 1933.

“Turkish Women to Vote For First Time Friday”, **The New York Times**, 4 Şubat 1935.

“Victory of Modern Dress in Mustafa’s Country”, **The New York Times**, 18 Ekim 1925.

4. The Christian Science Monitor

“The Turkish Women Votes”, **The Christian Science Monitor**, 7 Şubat 1935.

“Turkish Women at School”, **The Christian Science Monitor**, 30 Aralık 1926.

“Turkish Women Hosts to Heads of World Group”, **The Christian Science Monitor**, 18 Nisan 1935.

“Turkish Women is Diplomat”, **The Christian Science Monitor**, 9 Ocak 1933.

“Two Turkish Women Appointed Judges”, **The Christian Science Monitor**, 30 Nisan 1930.

“Women of Eastern Lands”, **The Christian Science Monitor**, 17 Nisan 1935.

5. The Washington Post

“New Brains for The New Turkey”, **The Washington Post**, 30 Temmuz 1933.

“Women in Turkey Given High Posts”, **The Washington Post**, 11 Eylül 1933.

“Turkish Women Lose Famed Harem Figures”, **The Washington Post**, 27 Mart 1934.

“Modern Turkey”, **The Washington Post**, 28 Ekim 1933.

B. DERGİLER

Atatürk Yolu

Current History

İletişim ve Kuram Dergisi

Kadın Araştırmaları Dergisi

Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

The Independent

C. KİTAPLAR ve MAKALELER

Abadan, N. (1982), “Toplumsal Değişme ve Türk Kadını”, **Türk Toplumunda Kadın**, Ekin Yayınları, İstanbul.

- Arat, Y. (2013), "Türkiye'de Modernleşme Projesi ve Kadınlar", **Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Beach, S., "Dünya'da Neler Oluyor", **The Independent**, 6 Şubat 1926.
- Cantek ve Yazar, "Erken Cumhuriyet Dönemi Dergi ve Gazetelerinde Spor ve Kadın (1928-1960)", **İletişim ve Kuram Dergisi**, Güz 2009, Sayı: 29.
- Doğramacı, E. (1997), **Türkiye'de Kadının Dünü ve Bugünü**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Kaymaz, İ., "Çağdaş Uygarlığın Mihenk Taşı: Türkiye'de Kadınının Toplumsal Konumu", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S. 46, Güz 2010,
- Lybyer, A., "Türkiye ve Yakın Doğu", **Current History**, 1 Mart 1926.
- Örnek, S., "ABD'de Kadın Haklarının Gelişimi", **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2015, 29.
- Tekeli, Ş. (1982), **Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat**, Birikim Yayınları, İstanbul.
- Tekiner, A. (2010), **Atatürk Heykelleri, Kült, Estetik, Siyaset**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Toprak, Z., "Türkiye'de Siyaset ve Kadın: Kadınlar Halk Fırkası'ndan Arşulusal Kadınlar Birliği Kongresine (1923-1935)", **Kadın Araştırmaları Dergisi**, Sayı 2 (1994).